

РЕЦЕНЗИИ

ТОПОНИМИЯТА НА ПРЕСЛАВСКО

Белчо Кръстев

Университетско издателство “Епископ Константин
Преславски”, 2005, 296 с.

Рецензия от *Елена Иванова*

Преслав, с всичката история, събрана около това име, отдавна е бил обект на изследване от специалисти в различни научни области. Особено много са историческите и археологическите публикации, свързани със старата българска столица Преслав и нейните околности.

За пръв път сега излиза монографично изследване, посветено на топонимията на Преславско. Заслужава внимание и фактът, че трудът на доц. д-р Белчо Кръстев е сред първите публикувани цялостни топонимични проучвания от територията на Североизточна България.

Рецензираната монография представлява класически тип топонимично изследване, най-близко по структура до трудовете на проф. Николай Ковачев. Той, като научен ръководител, предлага темата за студентска дипломна работа на Белчо Кръстев. Както сам авторът посочва, това става през 1968 г. Оттогава бавно и методично, с много пристрастие, той работи по събирането на научна информация за района, по издирването и обработването на топонимичния материал. Междувременно публикува едно ценно краеведско изследване за родното си село Драгоево, което се намира в същия ареал (Кръстев).

Монографията обхваща 32 селища от бившата Преславска околия, от които Върбица и Преслав са градове, а останалите – села. Първата глава (с.11–54) съдържа географски и исторически преглед на Преславския район. По-подробна е историческата справка, в която се резюмират публикуваните от много български и чужди археолози, пътешественици, историци и краеведи данни за живота по тези места от праисторическо време до наши дни. Акцентира се върху проблемите за произхода и гъстотата на населението, демографските промени през вековете, появата, изчезването или възстановяването на селищата, т.е. привежда се информация, която пряко или косвено обуславя многообразието в топонимията от региона. Въз основа на тази информация са направени предварителни изводи, един от които се отнася до произхода на някои ойконими, хидроними и топоними от Преславско:

Турски са само една част от старите селищни названия и то предимно в Герлово. Български са повечето ойконими. Това е характерна особеност и за хидронимията, и за голяма част от местните названия от територията на Преславско. Незначителни следи в топонимията оставят татарите и черкезите, живели по тези места. Няколко местни имена свидетелстват за присъствието на румънско пастирско население, за каракачани и др.

Поселищните истории са подредени по азбучен ред на имената на селищата. Съдържат в синтезиран вид най-важните известни за населението данни относно историята на всяко населено място от основаването му до днес. Дадени са по-важните родови имена, използваните жителски названия и списъка на топонимите от землището на селището.

Във втората глава (с. 54–69) се прави езикова характеристика на местните имена. Накратко са представени и диалектните особености на говорите (източнобългарски / смесени) в Преславско: фонетични особености при вокализма (стб. гласни, преглас, редукция, елизия и др.), фонетични особености при консонантизма и др. От граматическите особености е отделено най-голямо внимание на проблема за членуването при топонимите.

По отношение на словообразуването им е направен опит да бъдат те разграничени по признака без или със словообразователни изменения. Посочени са примери на имена, както от турски, така и от български произход. Тъй като е изключително трудно и същевременно в немалка степен субективно да се докаже какъв е бил първоначалният вид на един топоним или в каква степен записаният от изследователя вариант е резултат от езиковата интерференция на диалектна основа или по други причини, при друг анализ, на същите имена, е твърде вероятно те да бъдат класифицирани по друг начин – в техния строеж да бъдат видени други суфикси и т. н. Въобще една значителна част от топонимите в Преславско са твърде интересни както в словообразователен аспект, така и от гледна точка на техния етимологически произход. В отделни рубрики към езиковата характеристика са цитирани примери и коментирани названия, образувани по изчезнали речникови единици, по заемки предимно от турски, хибридни названия, турски имена, структурирани вътре в групата си като едносъставни, дву-, три- и повече съставни. Втората глава завършва с кратък коментар относно влиянието на българския език върху турските оними. Този проблем е основателно маркиран. На него, както и на обратния – доколко в топонимията има следи от влияние на местен турски говор, би трябвало да се отдаде по-специално внимание, разбира се, извън рамките на рецензираното изследване.

Семантичната класификация е направена в третата глава от изследването (с. 69–91) и включва три групи: на водни названия, имена на местности и селищни имена. Започва с класификация на водните имена, които са 654 от общо 2515 топонима, на които е базиран научният труд. В групата на водните названия, по различни признаци, са обособени пет подгрупи: по физико-географски признак, където са включени водни имена, означаващи географски обект, други са именувани по особености на почвата, във връзка с растителното многообразие, с животни, обитаващи региона и др.; водни имена, образувани по топоними; водни имена във връзка с материалната и духовна култура, наречени от автора културно-исторически ВИ; посесивни ВИ и

образувани по ЛИ. Разликата между последните две подгрупи се състои в това, че посесивните водни названия са съставени от поне два компонента, единият от които е лично име, докато имената, образувани по лично име са едносъставни (според цитираните примери).

Местностни имена е наречена втората група и към нея са отнесени 1651 топонима. В проценти е представено съотношението на местните имена спрямо общия брой топоними и спрямо аналогичните данни от други региони с подобни физико-географски характеристики, а именно Тревненско, Севлиевско и Габровско. В рамките на тази група авторът обособява няколко подгрупи: местни имена, чиято семантика означава обект по неговите физико-географски характеристики – по вида или изгледа, по пространствени белези на обекта, по вида и свойствата на почвата, по вида растителност или представата за нея, във връзка животните или техните обиталища, с оглед на отношението към други обекти, спрямо атмосферни влияния, според културно-исторически събития и религиозни представи, във връзка със земеделието и други отрасли на селското стопанство и стопанска дейност въобще, във връзка с поселищни и поземлени отношения, спрямо пътища и други обекти на материалната култура, посесивни местни имена или образувани по лично име. Семантичната класификация завършва с класификация на селищните имена, които са 210 на брой или 9% от общия брой отними. Тук, освен актуалните селищни имена и различните използвани за тях по-ранни названия, са включени имена на заличени селища и махали, както и на сега съществуващи махали или квартали. Освен по горепосочените признаци при семантичната класификация на хидронимите и топонимите, при ойконимите е определен и още един признак – етническият. Третата глава завършва с представяне на географската терминология, застъпена в Преславската топонимия. Авторът прави уговорка за известна относителност при определянето на термините, тъй като една част от тях са общобългарски, а от друга страна – в по-голямата си част те са турски. Изредил е, без оглед на произхода, подредени по азбучен ред, 114 географски

термина, с отбелязани към всеки от тях фонетични и морфологични варианти, както и с надлежното тълкуване. При някои е посочен и етимологическият произход.

Изводите, до които се достига, са обособени в поредната четвърта глава (с. 92–96). Без претенции за изчерпателност, авторът прави своите обобщения на базата на съвместно събирания и обработен от него топонимичен материал. Изводите са относно:

- топонимията като отражение на разнообразия в геоморфоложко отношение терен;

- топонимията на района като свидетелство, че по тези земи е имало живот от дълбока древност; като стари славянски цитира имената Братила, Вълкашина, Въшкаданица, Данарица, Парнарица, Каленик и др.; за демографските процеси по тези земи се съди по характера на топонимите : особено в южната половина от района – областта Герлово, преобладават турските имена и др.;

- паметта за собствеността върху земята, за поминъка, за отношението на хората към природата, за тяхната материална и духовна култура е съхранена чрез ономастичния материал за поколенията;

- лингвистичните особености на топонимите носят белега на мизийско-балканските говори; характерни са следите на шуменския диалект, с особено типичната за него членна -о морфема и редуцирания ѝ -у вариант: срв. Градо, Лъго, Пачнику, синилнику и др.

Последната пета глава (с. 97–268) представлява речник на топонимите от Преславско. Всяка речникова единица е дадена в два варианта – нормализиран и диалектен, както и с всички данни, необходими за характеристиката на обекта; етимологични бележки има при всяко название – етимологизирано по-рано или от автора. Разбира се, има и трудни или неясни етимологии, които са предизвикателство за специалистите в тази област.

Накрая монографията е снабдена със списък на информаторите за всяко селище, с подробна библиография от 239 заглавия и приложение, съдържащо карти и други илюстрации.

Въпреки че при детайлното вникване в работата, на отделни места могат да се видят пропуски или някои по-субективни интерпретации, цялостният труд трябва да бъде високо оценен преди всичко заради факта, че чрез него се документира един изключително ценен за историята на региона, на народа ни и, разбира се, на езика ни ономастичен материал. Топонимията на Преславско е енциклопедичен труд, полезен както за специалисти от различни области на хуманитаристиката, така и за всеки родолюбец.